
A KÖRNYEZETTUDATOS TELEPÜLÉSFEJLESZTÉS, MINT AZ ÉLHETŐBB TELEPÜLÉSI KÖRNYEZET MEGTEREMTÉSÉNEK ESZKÖZE

DARÁNYI VIKTÓRIA¹ - DR. GÁLOSI-KOVÁCS BERNADETT²

Abstract: Environment-conscious settlement development is such a planning and implementation activity that is dedicated to the protection of built and natural environment and improves the quality of life of the inhabitants. On one hand, laws are framing this activity, and they achieve these goals by determining the commitments of a settlement, on the other hand, national developmental documents determine those projects that are going to be financed. Apart from these, suggestions are made by international and European Union documents, which usually supply demands (such as improvement of quality of life, use of protecting and developing techniques of environmental elements) of such conferences and meetings whose main theme was usually some kind of environmental issue. Several responsibly thinking local communities, beyond doing all compulsory settlement development tasks, announced or joined such new initiatives that take action in improving their environment and therefore stand as good examples to be followed. Environment-conscious settlement development, as an activity aspiring to be in harmony with nature finally manifests in eco-villages.

1. BEVEZETÉS

Napjainkra a társadalmi értékrendszerbe egyre mélyebben beépülő fogalomként vált a környezettudatosság. Közvetítését a társadalmi értékítélet, a magatartásformák, a fogyasztási és életviteli változásokban tapasztalhatjuk, melyek alapvető célja, hogy környezetünkre a lehető legkisebb terheket rójuk. Az emberek környezetük állapotát településeik keresztmetszetében nap, mint nap látják, a problémákkal itt szembesülnek olyan formában, hogy azzal komolyan foglalkozzanak. A környezettudatos fejlesztésekkel elért környezeti állapot javulás a településeket tisztábbá, élhetőbbé, egészségesebbé teszi, ezzel meggyőzve a lakosságot annak fontosságáról.

Egy 2004 áprilisában elkészült felmérés³ szerint a hazai és a globális környezet állapotát a lakosság egyötöde katasztrofálisnak, további 50%-a súlyosan problémásnak tartja, míg azok aránya, akik szerint minden rendben van, elhanyagolható. A környezetkárosító hatások közül a lakosság leginkább a tankhajók elsüllyedését (79%), a vegyi üzemeket (70%), a szemetelést (61%), az atomerőműveket (44%) és a műanyag flakonokat, tasakokat (42%) tartja erőteljesen környezetszennyezőnek. Ezekből az adatokból kiderül, hogy a lakosság véleménye szerint a

¹ geográfus

² Adjunktus, PTE TTK Földrajzi Intézet, Általános és Alkalmazott Környezetföldrajzi Tanszék

³ Cognitive és a WWF Magyarország Ökobarométer c. reprezentatív felmérése a 15 évesnél idősebb magyar lakosság körében, 2004 április, <http://www.cognitive.hu/documents/sajto20040608.pdf>

környezetet leginkább károsító tényezők közül a szemetelés és a műanyag csomagolások problémája – melyek ellen leghatékonyabban települési szinten lehetne fellépni – előkelő helyen szerepelnek.

A környezettudatos településfejlesztés ilyen, és ehhez hasonló problémák megoldását célozza meg, hogy minden település a jövő nemzedékek számára is élhető környezetet biztosítson. Ez az elképzelés összhangban van az Európai Unió fenntartható fejlődést hangoztató elveivel is. A megvalósításhoz segítséget nyújt a települések önkormányzatainak számos jogszabály, fejlesztési dokumentum. A konkrét feladatokhoz iránymutatásul az ország a 2008-ban elkészült központi környezetügyi stratégiája szolgálhat, melyet a Környezetvédelmi és Vízügyi Minisztérium adott ki. A következő 10-15 év programjait összefoglaló stratégia négy fő fejezetből áll. A tárca a „zöld demokrácia” megteremtésével a folyamatos párbeszéd és a környezeti adatok nyilvánosságát tűzi ki célul. A tervezet készítői a „környezettudatosság fokozása” című fejezetben a lakosság pazarló fogyasztási szokásainak megváltoztatását, a „környezeti minőség” fejezetben az erőforrások megőrzését, a „zöld kormányzás” elnevezésűben pedig az állam példamutató szerepét hangsúlyozzák.⁴

Azonban a környezettudatos településfejlesztés nemcsak a környezetvédelmi problémák megoldását takarja. Az „élhetőbb környezet” megteremtése azt is jelenti, hogy az emberek jól érezzék magukat mindennapi környezetükben. Ezt a zöldfelületek megnövelésével, környezetbarát játszóterek létesítésével, virágosítással, vagyis a település esztétikai megjelenésének javításával lehet elérni.

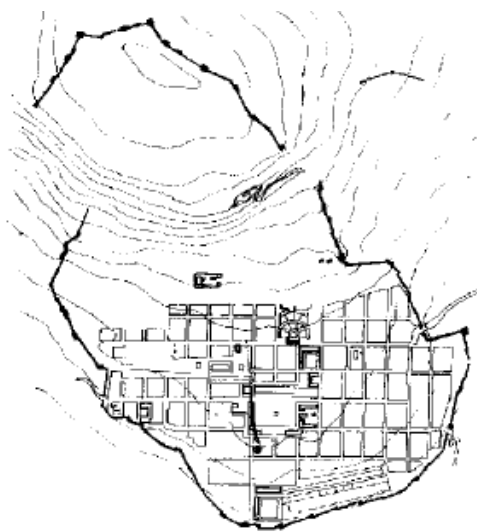
A tanulmányban a környezettudatos településfejlesztés történetének ismertetésére kerül sor, bemutatjuk azokat a településpolitikai irányvonalakat, amelyek a nemzetközi és közösségi ajánlásokban, illetve hazai jogszabályokban, fejlesztési programokban kötelezettséget, illetve útmutatót adnak a települések környezettudatos fejlesztésére. Példaértékű kezdeményezéseként a települések környezetük javítása érdekében számos szövetséget alkotnak, néhány ilyen fontos társulás mellett ökofalvak ismertetésére is sor kerül.

⁴ http://www.kvvm.hu/cimgep/documents/KVVM_STR_cimlapos.pdf

2. A KÖRNYEZETTUDATOS TELEPÜLÉSFEJLESZTÉS FEJLŐDÉSE, MEGJELENÉSE A KORAI ELKÉPZELÉSEKBEN

Az ember megjelenése óta fokozatosan alakítja át természeti környezetét, a mezőgazdálkodással és a letelepedéssel kezdődően több-kevesebb hatást gyakorolva rá. Az ipari forradalom, ami közvetlenül a népességrobbanáshoz, az urbanizációhoz majd azokon keresztül a globális környezeti válsághoz vezetett, csupán e folyamat felgyorsulását jelentette. Globális környezeti válság az egész Föld területét, lakosságát és élővilágát érinti: a környezetszennyezés hatására az ózonréteg csökkenése, az esőerdők pusztulása, a globális felmelegedés, az óceánok szennyeződése, a fosszilis energiahordozó készlet kimerülése stb. A folyamat a 20. század második felére ért el olyan szintre, amely már az emberiséget magát fenyegeti.

A települések fejlesztésekor már az ókorban is számos környezettudatos gyakorlatot alkalmaztak, mint pl. a városokat igyekeztek déli lejtőkön kialakítani, hogy minden ház elegendő napfényhez jusson, az épületek kétszintesek voltak az északi traktusban és egyszintesek a déli oldalon, így a déli oldali tetőteraszt védték a hideg északi szél ellen (1. ábra). Kelet-nyugati

1. ábra

Priene, épült az i.e. 4. században

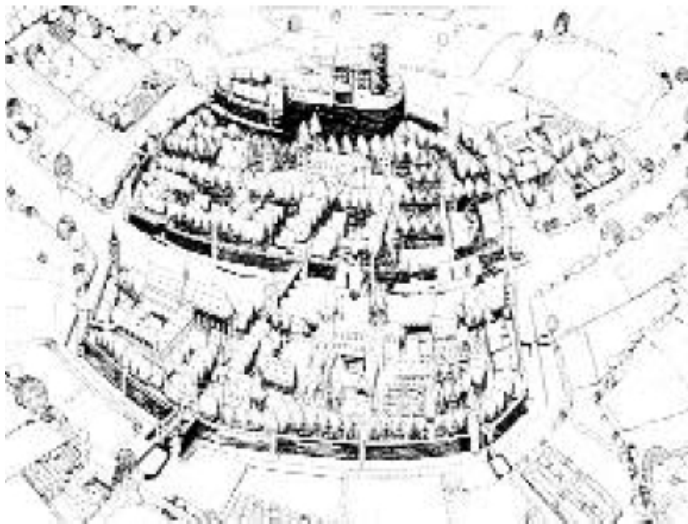
A görög Hippodamoszi rendszer szigorú geometriája ellenére jól kihasználta a domborzat és tájolás lehetőségeit.

(forrás: Szántó K.–F. Holényi M. 1995)

irányban széles utcákat alakítottak ki, amelyeken keresztül a nyári melegben a nyugati szél ki tudta szellőztetni a várost. Észak-déli irányban keskeny áttörések voltak a tömbök között, amelyek az esővíz gyors elfolyását biztosították. A város határát a terephez igazították, így a város, szabályos alaprajza ellenére, szerves egységet alkotott a környező tájjal.

A középkor végéig a település és a természeti környezet közti szoros kapcsolat megmaradt, mivel a városok növekedésének korlátot szabott az ellátás és a közlekedés (2. ábra). A megújuló energiaforrások közül a vízi és szélmalomok sokoldalú hasznosítása, az esővíz ciszternába gyűjtése, az ürülék trágyaként való hasznosítása mellett alapvető fontosságú volt a városon belüli zöld területek (templok, kolostorok, kórházak, szeretetházak stb. kertjei) levegőtisztító hatása.

A túlszűfoaltság, túlnövekedés akkor következett be, amikor a műszaki fejlődés látszólag legyőzte a természet adta korlátokat. A korszak kezdetén a városok nem terjeszkedtek fél mérföldnél (kb. 800 méter) messzebbre a központtól. A fokozódó zsűfoaltság, a távolságok növekedése, a közlekedés és ipar okozta zaj, a növekvő légszennyezés hatására fokozódott az igény a természetes környezettel való közvetlen kapcsolat újratemtésére. A XIX. század vége felé a városrendezési tervek már zöld ékekkel és zöld gyűrűkkel próbálták fellazítani a város testét, illetve a települést kiléptették a természetbe (villák,

2. ábra

A középkori város szoros kapcsolatot tartott fenn a mezőgazdasági kultúrtájjal

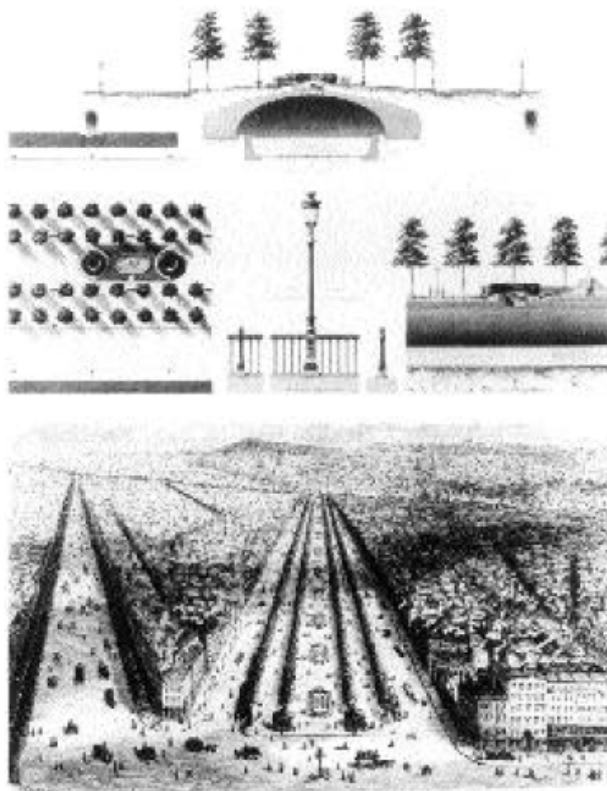
(forrás: SZÁNTÓ K.–F. HOLÉNYI M. 1995)

kertvárosok, „zöldbe ágyazott lakótelepek”). Ezáltal viszont a még korábban érintetlen természeti környezetben a város környezetromboló hatásai is tömegesen megjelentek. A veszélyek felismerése után születtek javaslatok a problémák megoldására (utópia, falanszter, ipari falvak stb.) de hatásuk minimális. Alapvető változást a XX. század fordulóján a kertváros-mozgalom hozott, mely élhetőbb, emberségesebb környezetet kívánt teremteni a lakóknak, illetve a szuburbanizáció. Az intézkedések ellenére a probléma csak tovább fokozódott, a város szennyének fő befogadója lett a városon kívüli környezet, ahonnan viszont a források elszívása történt meg.

Szintén a környezettudatosság jegyében, illetve a városi levegő javítása érdekében alakítottak ki a XIX. századi városrendezések parkokat, fasorokat a belvárosban, a szennyezett levegő, a zsűfoaltság okozta járványveszély, a forgalom okozta zaj hatásainak mérséklésére, miközben a külvárosok lassan felemésztették a város körüli erdőterületeket, legelőket, gyümölcsösöket (3. ábra).

A csatornázás ugyan enyhített a városok higiéniai gondjain, viszont megindult a folyók, a talaj, illetve a vidék rohamos szennyezése.

A kertváros, mint koncepció a város és környezetének az ókori városokhoz hasonló szoros viszonyát tűzte ki célul. A XIX.-XX. század fordulóján körül kidolgozott modell (E. HOWARD) egyaránt szolgálta az emberi és a természeti környezet védelmét. Howard kertvárosa önálló te-

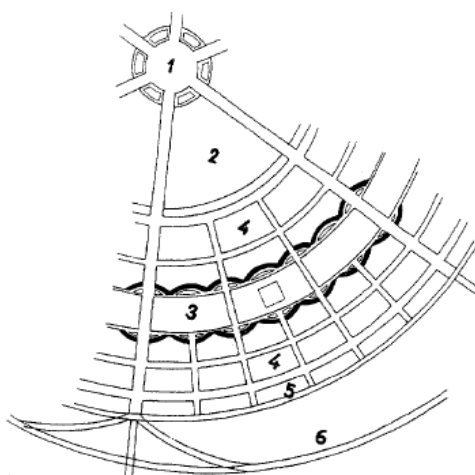
3. ábra

A XIX. századi városrendezés során épült sugárutaknak a reprezentációs és közlekedési funkciójuk mellett fontos higiéniai szerepük volt

(forrás: SZÁNTÓ K.–F. HOLÉNYI M. 1995)

Az első megépült kertváros, bár már itt sem valósult meg az önellátás rendszere, prototípussá vált, és amelytől az elkövetkezendő évtizedek lakótelep építkezései egyre inkább eltávolodnak, de az 1980-as években újra alkalmazzák.

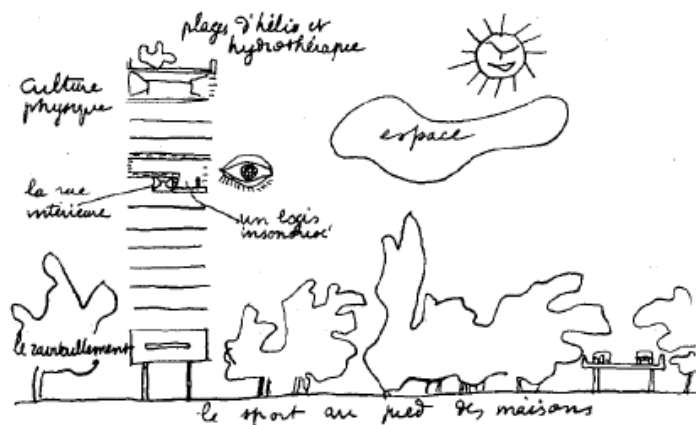
lepülés, saját mezőgazdasági területekkel és iparral, minimálisra csökkentve a nagytávolságú közlekedést, szállítást. A város méretét korlátozza, a városok határára helyezett körvasúttal próbált a növekedésnek gátat szabni, és a vasúton kívüli zöldterületeket a beépítéstől megvédeni. A koncentrikus kialakítású város súlyvonalában vannak a hétköznapon használatos közfunkciók (és nem a központban), hogy rövid gyaloglással mindenki számára elérhetőek legyenek (4. ábra).

4. ábra

E. Howard kertvárosának részlete

- 1.) közigazgatási központ, 2.) központi park,
3.) parksáv, kereskedelmi és oktatási létesítmények, 4.) lakóterületek, 5.) ipari üzemek, 6.) vasútvonal
(forrás: SZÁNTÓ K.–F. HOLÉNYI M. 1995)

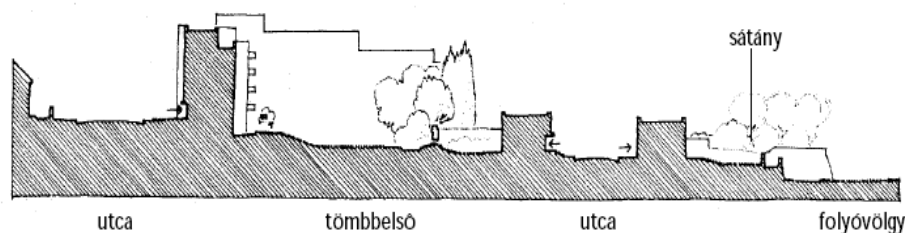
5 ábra

Le Corbusier rajza a modern városrendezésről (La villa radieuse, 1933)

(forrás: SZÁNTÓ K.–F. HOLÉNYI M. 1995)

A gyorsan születő lakótelepek elrendezésükben egyre kevésbé alkalmazkodtak környezetükhöz és végül már csak a megfelelő benapozás, az átszellőzés és az előírt zöldfelület-mennyiség biztosítása kötötte őket valamennyire a természeti adottságokhoz. Ezen elv némileg továbbfejlesztett változatát építette meg Le Corbusier az indiai Chandigarhban (WILHELM Z. 2008) (5. ábra).

Néhány korai terv, mint pl. Ernst May 1928-ban készült Römerstadt terve és a Vesznyin fivérek által 1930-ban tervezett Kuznyeck szocialista városa, jó példák a topográfia érzékeny kezelésére, illetve a környező táj és a város szerkezeti kapcsolatának megoldására. De ezt a szemléletet képviseli a Skandináv országok II. világháború után épült lakótelepei is (6-8. ábra).

6. ábra

Ernst May Römerstadt terve, 1928.

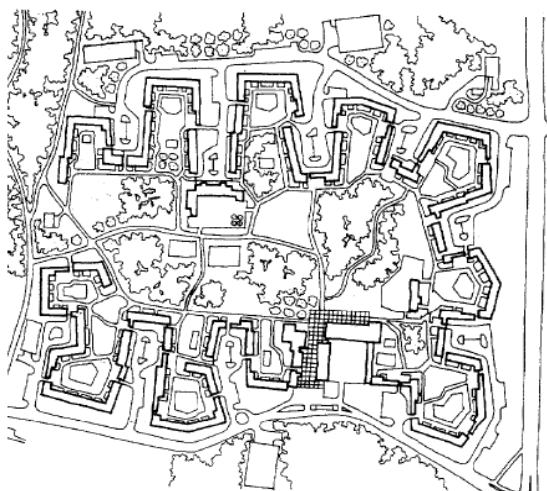
Táji adottságokhoz jól alkalmazkodó lakótelep
(forrás: Szántó K.–F. Holényi M. 1995)

7. ábra

Kuznyeck szocialista város terve, Vesnyin fivérek, 1930

*A várost a környező tájjal összekötő zöldhálózat adja a város „tartószerkezetét”
(forrás: Szántó K.–F. Holényi M. 1995)*

8. ábra

Baronbackarna lakótelep, Svédország, 1954

*A terv a természeti környezetbe illesztés és a szintben elválasztott forgalmi rend egyik példája
(forrás: Szántó K.–F. Holényi M. 1995)*

A forgalom okozta terhelés tarthatatlanná válása (hatalmas területigény, levegőszennyezés, zaj) vezetett új koncepciók kialakításához, melyek a városok „lakhatóvá” tételét tűzték ki célul (9. ábra).

9. ábra

C. Stein és H. Wright: Radburn város terve, Fairlawn New Jersey, USA, 1928.

*Szintben elválasztott gyalogoshálózat koncepciójának egyik korai példája
(forrás: Szántó K.–F. Holényi M. 1995)*

Európa szerte számos próbálkozás, terv született az egyre növekvő forgalom negatív hatásainak mérséklésére a városokon belül, ilyen pl.

1. az 1940-es és 1950-es évek regionális tervei (10., 11. ábra),
2. az 1960-as években az autóforgalom föld alá helyezése és összefüggő gyalogoszónák kialakítása (12. ábra),
3. a forgalomcsillapítás elve, a holland woonerf (13. ábra), a történeti belvárosok gyalogosítása.

10. ábra
London 1944-ben készült
városrendezési terve.

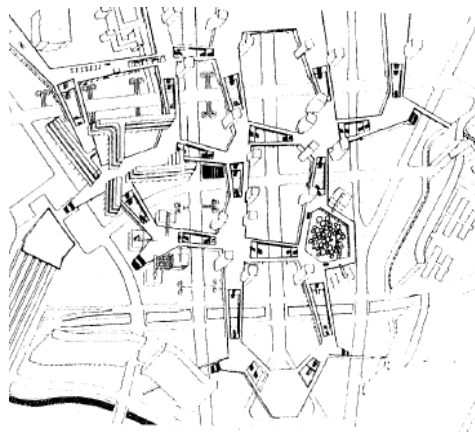
*A terv meghatározó eleme a „zöld gyűrű”
(vízszintesen vonalkázott terület)
(forrás: Szántó K.–F. Holényi M. 1995)*

nyezeti károk globálissá váltak. E problémára, illetve ezen belül a környezeti válságra az 1972-es Római Klub jelentése hívta fel a figyelmet. Majd az első Környezetvédelmi Világértekezlet célja az volt, hogy a világ kormányait és közvéleményét közös cselekvésre és szemléletváltásra szólítsa fel a globális környezeti katasztrófa elkerülése érdekében.

Legnagyobb hatású az ENSZ Környezet és Fejlesztés Világbizottsága (a Brundtland Bizottság) 1987-ben közzétett jelentése „Közös Jövők” címmel, amely megfogalmazza a „Fenntartható fejlődés” elvét és követelményrendszerét. E konferenciákkal egyidőben és azok hatására indulnak el először Nyugat-Európában és az USA-ban, majd a világ sok más országában, köztük Magyarországon is a „környezettudatos társadalom” gyakorlati megvalósításának kísérletei, illetve az ehhez szükséges intézményrendszer megteremtése (SZÁNTÓ K.–F. HOLÉNYI M. 1995). Ennek

Az intézkedések ellenére – a védett területeken kívül – a probléma csak tovább fokozódott, úgy, hogy a város szennyének fő befogadója lett a városon kívüli környezet, ahonnan viszont a források elszívása történt meg. A 20. század kísérletei, hogy a civilizáció, a műszaki fejlődés okozta környezeti károk hatását csökkentsék, tulajdonképpen e hatások eltolását jelentette térben vagy időben, de megszüntetését vagy csökkentését nem.

A civilizáció, a műszaki fejlődés okozta kör-

11. ábra

A. és P. Smithson: Berlin, 1958

*Térben elválasztott összefüggő gyalogoshálózat
(deck) koncepciója
(forrás: Szántó K.–F. Holényi M. 1995)*

12. ábra
Koppenhága „ötujjas” terve, 1947

*A terv gerincét a sugárirányú gyorsvasúthálózat és a városközpontig behatóló zöld ékek adják
(forrás: Szántó K.–F. Holényi M. 1995)*

egyik fontos szelete a fenntartható, illetve ezen belül a környezettudatos településfejlesztés, mely az élettér természeti és épített elemeinek olyan javítását, megőrzését szolgálja, amely az ökoszisztéma és benne az ember egészségének tartós védelmét szolgálja.

3. TELEPÜLÉSFEJLESZTÉS – FENNTARTHATÓ TELEPÜLÉSFEJLESZTÉS – KÖRNYEZETTUDATOS TELEPÜLÉSFEJLESZTÉS

Településfejlesztés a településpolitikai elképzelések, a település fejlődésének tudatos beavatkozással történő befolyásolása, amelynek eredményeként a település mennyiségi („*állóeszköz-állományának*” bővítése) és minőségi többlet (a település környezeti állapota, települési értékek megőrzése, helyreállítása) jut. A településfejlesztés filozófiai alapját, átfogó célkitűzését az elmúlt évtized gyakorlata alapján a fenntartható fejlődés eszméje adja. Eszerint a társadalmi igényeket a fizikai (épített és természeti) környezet értékeinek megőrzésével és továbbfejlesztésével, gazdaságilag is hosszú távon fenntartható (megvalósítható, működtethető, finanszírozha-

tó) módon kell kielégíteni. A fenntartható településfejlesztés megvalósításának az ügye a társadalom valamennyi rétegét, csoportját érinti, sikeressége egyszerre függ a tervezők és a lakosság hozzáállásától (Hajnal K. 2006A). A fenntartható településfejlesztés lényeges eleme, a környezet minőségének javítása különösen fontos a lakosság általános jóléte és az egészséges gazdasági fejlődés szempontjából.

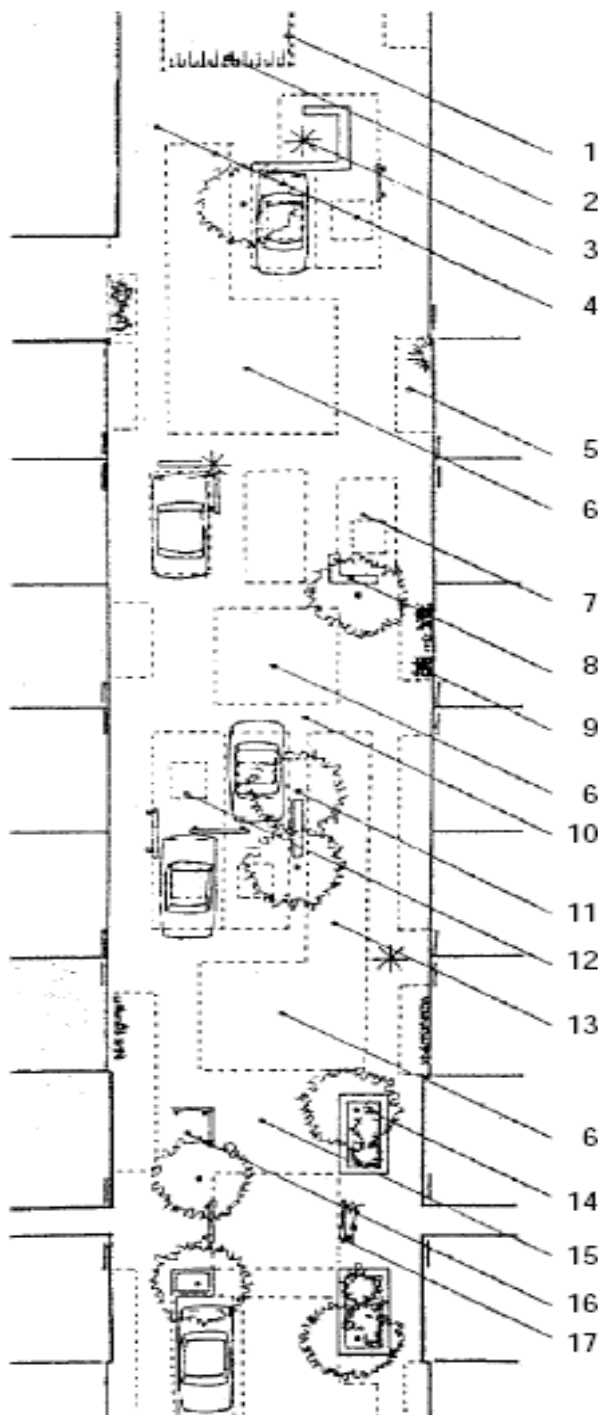
A környezettudatos településfejlesztés mindazon, a településre kiterjedő tervezési és megvalósítási tevékenységek összessége, amelyek a lakosság életminőségének, ellátási és környezeti viszonyainak javítását, a természetes és épített környezetének védelmét szolgálják. Ilyen a környezeti infrastruktúra kialakítása, fejlesztése, mely magában foglalja a szennyvízkezelés, ivóvízminőség javítását, a hulladékgazdálkodást, a légszennyezés csökkentését, megszüntetését, a védett természeti értékek és területek megőrzését, a természeti kockázatok és katasztrófák megelőzését, illetve az intézményrendszer kialakítását. Mindezen intézkedések megvalósítása elősegíti az életminőség javulását. A környezettudatos településfejlesztés tágabb értelemben azt is jelenti, hogy a település működése során csak annyi erőforrást használjon fel, amellyel nem lépi át az eltartóképesség határát. Azaz a település ökológiai lábnyoma kisebb, vagy azonos legyen az eltartó térség (egy táj, egy ország) ökológiai kapacitásával.

4. KÖRNYEZETTUDATOS TELEPÜLÉSFEJLESZTÉS A NEMZETKÖZI DOKUMENTUMOKBAN

Az első jelentős dokumentum, mely megfogalmazta a várostervezés új alapelveit, az 1941-ben Le Corbusier által megjelentetett „Athéni Charta”. A város funkcióinak térbeli elkülönülése az alapja, így a lakóterületek egészséges környezetének, a zöld területek megmaradásának, az ipari területek környezetszennyező hatásának csökkentését fogalmazta meg.

Az 1992-ben a Rió-i ENSZ Környezet és Fejlődés Konferencián elfogadott „*Agenda 21*” a településfejlesztés feladatait tartalmazza: „*az emberi települések társadalmi, gazdasági és környezet-minőségének, valamint minden ember, elsősorban a városi és vidéki szegények, munka- és életkörülményeinek a javítása*”. 7. fejezete foglalkozik a fenntartható településfejlesztéssel, melynek legfontosabb céljai:

- mindenkinnek legyen megfelelő lakása (7.9);

13. ábra

A holland woonerf elvi sémája

- 1.) járdaszegély vége
- 2.) woonerf bejárata
- 3.) alacsony lámpaoszlop paddal
- 4.) általánostól eltérő burkolat
- 5.) épülethez tartozó járda, előlépcső
- 6.) gépkocsikat akadályozó törésvonal az utcavonal-vezetésben
- 7.) vendégparkolóhely és játszóhely
- 8.) pad vagy játszóeszköz
- 9.) épülethez tartozó növényzóna
- 10.) gépkocsik folyamatos útját megszakító burkolat
- 11.) fa
- 12.) kizárólagosan parkolásra kijelölt hely
- 13.) gépkocsikat lassító keskeny útszakasz
- 14.) növényláda
- 15.) elsősorban játszóterület
- 16.) játszóterülettől akadályokkal leválasztott parkoló
- 17.) kerékpár rögzítő rács

(forrás: Szántó K.–F. Holényi M. 1995)

- településgazdálkodás javítása, megfelelő városgazdálkodási irányelvek kidolgozása, alkalmazása a területgazdálkodás, a városi környezetgazdálkodás, infrastruktúra, valamint az önkormányzati finanszírozás és adminisztráció területén, munkahelyek biztosítása a városi szegénység, főleg a nők számára, elsősorban az infrastruktúra és a szolgáltatások javításával, bővítésével. A településgazdálkodásnak csökkenteni, majd megszüntetni kell a magasabb jövedelműeknek nyújtott szolgáltatásokra - víz, hulladék, utak, telekommunikáció - vonatkozó támogatásokat (7.16).
- A fejlődő országokban a közepes nagyságú városok fejlesztésére kell a hangsúlyt fektetni, elkerülve az agglomerációk kialakulását (7.18).
- teljes körű részvétel a döntéshozatalban, és a városi környezetvédelem javítása, munkalehetőségek biztosítása, „zöld közmunka-programok” beindítása (7.20).
- Ki kell dolgozni a fenntartható területhasználat megfelelő módjait, biztosítva a területigényeket. A törvényhozásnak a fenntarthatóság politikáját kell elősegíteni. Fejleszteni kell a döntéshozók tudatosságát (7.30).
- Fenntartható környezetvédelmi infrastruktúra megteremtésének eszközei a megfelelő árpolitika, oktatási programok és a gazdaságos, környezetbarát, igazságos mechanizmusok ezen infrastruktúra igénybevételére (7. 35).
- További cél fenntartható energia- és közlekedési rendszerek fejlesztése és olyan építőipari tevékenységek támogatása, amelyek nem merítik ki a természeti erőforrásokat, és nem okoznak maradandó környezeti károsodást, valamint munkahelyeket teremtenek.
- Speciális szakemberekre lesz szükség, fel kell számolni a „szakképzés és kutatóintézetek gyengeségét” és a fenntarthatóságot támogató politikai környezetet kell létrehozni (7.75).
- Az Agenda 21 településfejlesztési programjaitól talán a legjelentősebb a következő: *„Minden ország a neki megfelelő módon vizsgálja felül urbanizációs folyamatait és irányelveit, hogy felmérje a növekedés környezeti hatásait, és olyan várostervezési és gazdálkodási módszereket alkalmazzon, amelyek kifejezetten a növekedő közepes nagyságú városok szükségleteihez és erőforrás kapacitásához és jellegetességeihez alkalmazkodnak”.*(7.19.)

Az Agenda 21 programjait úgy fogalmazzák meg a fenntartható településfejlesztés feladatait, hogy hiányzik az átfogó, rendszerszemléletű elméleti modell, amely egységes szemléletben értelmezi a feladatokat. A dokumentum ágazati szemléletben kezeli a problémákat és a fel-

adatokat, ezért a végrehajtás során kisebb hatékonysággal lehet számolni, valamint az átfogó elmélet hiánya miatt a megvalósítás eredménye jelentősen eltérhet az eredeti célkitűzésektől (HAJNAL K. 2006A).

Az Építészek Chicagói Deklarációja - „*Egymásrautaltság Deklarációja a Fenntartható Jövőért*” (1993) határozottan adja meg a kihívás feladatait: a fenntartható tervezésnek csökkenti kell az emberi tevékenység hatását a természetre, miközben fejleszteni kell az életminőséget és a jólétet.

Az 1994-ben a dániai Aalborgban a Fenntartható Városok Európai Konferenciáján elfogadott Aalborgi Charta (Európai Városok Chartája a Fenntarthatóság Felé) felvállalja a felelősséget a társadalmi-gazdasági feszültségek integrált kezelésére, a szociális és egészségügyi problémák mérséklésére.

A Charta kampányt kezdeményez a célkitűzések megvalósítására, és megfogalmazza a Local Agenda 21 akciótervet, a helyi akcióprogramok kidolgozását. A Riói és az Aalborgi Konferencia hatására rendezte meg az ENSZ Emberi Települések Központja konferenciáját Nairobiban 1994-ben, mely a fenntartható településfejlesztés elméleti és gyakorlati kérdéseivel foglalkozott. A megoldást a hatékony környezetvédelemben, terület-felhasználásban, a környezeti erőforrások megőrzésében, az integrált településtervezésben, a gazdasági egyenlőtlenségek mérséklésében látták. Az eddigi gyakorlat általános jellemzője hogy „a legtöbb szituációban a városi lakosok a politikakészítés tárgyai, nem aktív résztvevői a politikakészítésnek”.

A Helyi feladatok a XXI. századra (Local Agenda 21) néven ismert nemzetközi kezdeményezés jelentős része a városi környezetre vonatkozik. A dokumentum kiemeli a városok szerepét a fenntartható folyamatok kialakításában. A helyi szintek cselekvőkészségének fejlesztése a Helyi Agenda 21 Kezdeményezés révén történik. Mind az Agenda 21 és a Helyi Agenda 21 elismeri, hogy a helyi hatóságok létfontosságú szerepet játszanak a nagyközönség nevelésében, mobilizálásában, a fenntartható fejlődés elősegítésére vonatkozó lakossági igény kielégítésében. Lényegében a helyi önkormányzatok és más szektorok közötti partnerkapcsolat kialakításának a folyamatáról szól.

A Helyi Agenda (Local Agenda 21) készítésekor az alábbi céloknak kell megfelelni:

- legyen rövid, világos és mindenki számára hozzáférhető dokumentum,
- határozza meg, melyek a fenntarthatósággal összefüggő legfontosabb kérdések, és célok a különböző területeken,
- tartalmazzon egyértelmű célokat a környezet állapotára és az élet minőségére vonatkozóan,

- tegye egyértelművé, hogy milyen szervezetek, vagy szektorok feladatkörébe tartoznak az egyes akciók, pontos határidővel, amelyek a célok érdekében megvalósításra kerülnek, és azt is, hogy milyen módon kívánják az eredményt, sikerességet mérni,
- illetve, hogy vizsgálják felül az egész programot.

Az ENSZ Emberi Települések Központja, HABITAT II. Isztambuli konferencián (1996) elfogadott „*A települések fenntartható fejlődését segítő cselekvési program*” (Habitat Agenda) célkitűzései között található a megfelelő otthon biztosítása mindenki számára, valamint a „*biztonságosabb, egészségesebb és lakhatóbb, igazságos, fenntartható és termékeny emberi települések létrehozása*”. A Deklaráció 10. pontja szerint a fenntartható településfejlesztés célja: „*Globális környezetünk fenntartása, emberi településeink életminőségének javítása érdekében elkötelezzük magunkat a fenntartható termelési, fogyasztási, szállítási és településfejlesztési struktúrák, a szennyeződés megakadályozása, a természeti környezet tűrőképességének tiszteletben tartása, a jövőbeli életlehetőségek megőrzése mellett*”. A Habitat II. sem ad elméleti keretet a fenntartható település szerkezeti-funkcionális tervezéséhez, ugyanakkor a dokumentum nagy része már a megvalósítás részleteivel foglalkozik.

A Várostervezők Európai Tanácsa által összeállított Új Athéni Charta (1998) egyik kulcsfontosságú célja: a fenntartható fejlődés és az életminőség javulásának elősegítése. A dokumentum megfogalmazza, hogy a város fenntarthatósága nagymértékben függ a terület-felhasználási módoktól és a közlekedési rendszerektől, amelyeket nem lehet külön elemként kezelni (HAJNAL K. 2006A). A dokumentum az egészség és fenntartható fejlődés alapelveit fogadja el a polgármesterek, és politikai vezetők részéről, hogy az igazságosság, fenntarthatóság, szektorok között együttműködés és szolidaritás alapelveinek szellemében elősegítik állampolgáraik, nők, gyerekek és férfiak egészségének javítását.

EU-s városfejlesztésért felelős miniszterek nyilatkozata a Lipcsei Charta a fenntartható európai városokról (2007). A fenntartható európai városok Lipcsei Chartája a városi környezetről szóló 1990-es zöld könyvből, valamint a strukturális alapok 1999-ben lezárult időszakának városi kísérleti projektjeiből ered. A tevékenységek a városi környezetről szóló, a strukturális alapok felhasználását a városi környezet minőségét javító beruházások támogatására lehetővé tevő tematikus stratégia 2006-os elfogadásában, majd a Lipcsei Charta jóváhagyásában csúcsosodtak ki.

A Lipcsei Charta a tagállamok dokumentuma, melyet az európai kulcsszereplők széles körű és áttekinthető részvételével dolgoztak ki. Az európai városok kihívásainak és esélyeinek, valamint eltérő történelmi, gazdasági, társadalmi és környezeti háttérének tudatában a tagállamok városfejlesztésért felelős miniszterei közös városfejlesztés-politikai elvekben és stratégiákban állapodnak meg.

Az Európai Unió városfejlesztésért felelős miniszterei a valamennyi európai várost értékes és pótolhatatlan gazdasági, társadalmi és kulturális értéknek tekintik a dokumentum szerint. Városok védelme, erősítése és továbbfejlesztése érdekében támogatják az EU fenntartható fejlődési stratégiáját, mely alapján a fenntartható fejlődés minden dimenzióját – a gazdasági prosperitást, a társadalmi egyensúlyt és az egészséges környezetet – egyidejűleg és egyforma súllyal kell figyelembe venni. A városfejlesztési politikát nemzeti szinten kell meghatározni, innovatív megoldásokat nemzeti, de más szinteken is ki kell dolgozni.

A Charta hangsúlyozza a városok jelentőségét a jövőbeli uniós politikák alakításában. Jelentősége elsősorban a miniszterek azon kötelezettségvállalásában áll, hogy országukban vitát kezdeményeznek arról, hogy a városi dimenziót milyen módon lehet a politika különböző szintjeibe beépíteni. Arra szólít fel, hogy a városok nagyobb mértékben éljenek az integrált városfejlesztéssel, és a hangsúlyt helyezték

1. jó minőségű közterek létesítésére és biztosítására,
2. az infrastrukturális hálózatok korszerűsítésére és az energiahatékonyság növelésére,
3. proaktív innovációs és oktatási politikák kidolgozására.

Kiemelt figyelmet kell fordítani a városok egészségének kontextusában a leromlott területekre, ennek keretében az integrált városfejlesztési politika részét képező cselekvési stratégiákat tartják létfontosságúnak a hátrányos helyzetű városi területek esetében:

- A fizikai környezet fejlesztésére irányuló stratégiák
- A helyi gazdaság és a helyi munkaerő-piaci politika erősítése
- Proaktív oktatási és képzési politikák gyermekek és fiatalok számára
- Hatékony és megfizethető városi közlekedés elősegítése.⁵

Szintén közösségi ajánlásokat fogalmaz meg „*A városi környezetre vonatkozó tematikus stratégia*”, mely a fenntartható városkezelési és közlekedési terveket megvalósító projektek finanszírozását, fenntartható városépítés, városkezelés gyakorlatának alkalmazására hívja fel a tagországok figyelmét, konkrét lépései közt található:

⁵ www.terport.hu, www.eukn.org/binaries/eukn/eukn/policy/2007/8/leipzig-charta-adr-hu.pdf

- Fenntartható városkezelés (pl. a fenntartható városkezelési és közlekedési terveket megvalósító projektek finanszírozása, barnamezős fejlesztéseket ösztönző projektek, az út menti fák ültetése és több zöld terület kialakítása; – a komposztálás ösztönzése; a piszok, szemét, falfirkák, állati ürülék és a lakások, illetve gépjárművek hangberendezéseiből származó túlzott zaj előfordulásának megelőzése, megszüntetése).
- Fenntartható városi közlekedés (pl. a fenntartható városi közlekedési tervek támogatása; a környezetbarát közlekedési módok és technológiák alkalmazása; a fenntartható energiaforrásokat felhasználó tömegközlekedés fejlesztése; nagy légszennyezettséggel terhelt városokban alacsony kibocsátási zónák kijelölése).
- Fenntartható várostervezés (pl. több zöldövezet kialakítása; védőgyűrűk létrehozása; a távfűtés fejlesztését és korszerűsítését célzó projektek támogatása, egy új energiaforrásra történő átállás; új vízgazdálkodási módszerek kidolgozása; az elöregedett városi vízvezetékek és csatornarendszerek felújítása).
- Fenntartható városépítés (az energiahatékony tervezés (szigetelés, megújuló energiák hasznosítása, zöldtetők, passzív/aktív napenergia-hasznosítás, alacsony energia-felvételű házak stb.) révén növelni az épületek környezeti teljesítményét; támogatja a megújuló és az esetleg helyi szinten rendelkezésre álló energiaforrások városi környezetben való hasznosítását, illetve a vízhatékony épülettervezést⁶).

5. A TELEPÜLÉSFEJLESZTÉS HAZAI JOGSZABÁLYI HÁTTERE

A település fejlesztésének számos elemét ma is jogszabályok fogják keretek közé, a következőkben a tématerület szempontjából legfontosabb összetevőket emeljük ki, amelyek támpontot adnak a környezettudatos településfejlesztés gyakorlatához.

Az Alkotmány számos olyan rendelkezést tartalmaz, amely közvetlen kihatással van a településfejlesztési tevékenységre, pl. hogy a településfejlesztés során is tiszteletben kell tartani a tulajdonhoz való jogot, de a közérdek érvényesítése megengedi a tulajdonviszonyokba való beavatkozást. A helyi önkormányzatokról szóló 1990. évi LXV. törvény meghatározza, hogy a települési önkormányzat feladata többek közt a településfejlesztés, a településrendezés, az épített

⁶ Az Európai Parlament állásfoglalása a városi környezetre vonatkozó tematikus stratégiáról (2006/2061(INI))

és természeti környezet védelme, a vízrendezés és a csapadékvíz-elvezetés, a csatornázás, a közterületek fenntartása, a köztisztaság és a településtisztaság biztosítása, az egészséges életmód feltételeinek elősegítése, de maga határozhatja meg, mely feladatokat, milyen mértékben és módon lát el. Az épített környezet alakításáról és védelméről szóló 1997. évi LXXVIII. Törvény, illetve az ezt módosító 2006. évi L. törvény 8. § (1) kimondja, hogy a településrendezés során figyelembe kell venni a környezet-, a természetvédelem, a tájhasználat és a tájkép formálásának összehangolt érdekeit, különös tekintettel a víz, a levegő, a talaj, a klíma és az élővilág védelmére, illetve a mező- és az erdőgazdaság, a közlekedés, a közüzemi ellátás, különösképpen az energia- és a vízellátás, a hulladékkezelés, a szennyvízelhelyezés és -kezelés, valamint a nyersanyaglelőhelyek biztosítását. A helyi önkormányzatok címzett és céltámogatási rendszeréről szóló 1992. évi LXXXIX. törvény és módosításai, illetve az ezt kiegészítő támogatási rendeletek alapvetően fontosak a településfejlesztés finanszírozása szempontjából. Az önkormányzatok gazdasági lehetőségeinek, a fejlesztésre fordítható források mértékének meghatározásához alapvető a hatályban levő költségvetési törvény.

A település fejlesztésével összefüggésben számos más jogszabály is tartalmaz többé-kevésbé fontos előírásokat, amelyek kisebb-nagyobb fejlesztési kötelezettségeket rónak az önkormányzatokra, mint pl. a termőföldről, az erdőről, a műemlékekről, a bányászatról, a környezet védelméről, a természetvédelemről, a kulturális örökség védelméről szóló törvények, illetve ezeket kiegészítő rendeletek. E jogszabályok önmagukban nem teszik lehetővé a környezettudatos településfejlesztést, azonban a hatályos jogszabályok és a fenntartható fejlődés elveinek betartásával újabb törvényi előírások nélkül is lehet sikeres fejlesztéspolitikát tervezni és megvalósítani.

6. HAZAI FEJLESZTÉSI PROGRAMOK

Településfejlesztési koncepció, településfejlesztési program, településrendezési terv, valamint a települési környezetvédelmi program, mint a települések fejlesztési feladatait tartalmazó dokumentumok

Törvényi megfogalmazás szerint a *„településfejlesztési koncepció: a fejlesztés összehangolt megvalósulását biztosító és a településrendezést is megalapozó, a település közigazgatási területére kiterjedő önkormányzati településfejlesztési döntéseket rendszerbe foglaló, önkormányzati határozattal elfogadott dokumentum, amely a település jövőbeni kialakítását tartalmazza. A fejlesztési koncepció elsősorban településpolitikai dokumentum, amelynek kidolgozása*

sában a természeti-művi adottságok mellett a társadalmi, a gazdasági, a környezeti szempontoknak és az ezeket biztosító intézményi rendszernek van döntő szerepe⁷”. A településfejlesztési program a település középhosszú távú választási ciklushoz kapcsolódó, 4 éves fejlesztési tennivalóinak, azok fő feltételeinek meghatározása, összefoglalása. A program a településfejlesztési koncepcióban megfogalmazott, nagyléptékű elképzelések konkretizálása, az ütemezett megvalósítás előkészítése (ONGJERTH R. 2002). Szintén a településfejlesztési koncepciót veszi alapul a településrendezési terv. A településrendezés célja a települések terület-felhasználásának és infrastruktúrahálózatának kialakítása, az építés helyi rendjének szabályozása, a környezet természeti, táji és épített értékeinek fejlesztése és védelme, továbbá az országos, a térségi, a települési és a jogos magánérdekek összhangjának megteremtése, az érdekütközések feloldásának biztosítása, valamint az erőforrások kíméletes hasznosításának elősegítése. Bár a fejlesztési stratégia megalkotását a legtöbb EU tagállam és Magyarország is előírja a települések számára, az önkormányzatok jelentős autonómiát élveznek fejlesztési koncepciójuk kialakítása során (FUTÓ P.–SZESZLER ZS. 2003). A településfejlesztési projektek a fejlesztés legkisebb elemei, amelyek már a megvalósítást is magukban foglalják. A települési környezet, a lakosok egészségének, az életminőség javítását szolgáló fejlesztési elképzelések a települések környezetvédelmi programjaiban kapnak helyet.

6.1. Az Új Magyarország Fejlesztési Terv (ÚMFT) és operatív programjainak környezettudatos településfejlesztési feladatai

Az ÚMFT az EU-s források eredményes és hatékony felhasználását megalapozó stratégiai keretet tartalmazza, feladatát 15 operatív program hajtja végre. Eredményes megvalósítása elképzelhetetlen a környezetvédelmi intézkedések nélkül. A Környezet és Energia Operatív Programjának (KEOP) alapvető célja Magyarország fenntartható fejlődésének elősegítése; fejlesztései hozzájárulnak az ország területileg harmonikus és hatékony működéséhez és kiegyensúlyozott, fenntartható területi fejlődéséhez. Ennek érdekében biztosítani kell erőforrásaink, természeti és épített környezetünk fenntartható, az életminőséget hosszú távon biztosító védelmét és fejlesztését. A KEOP 1. prioritási tengelye – az „Egészséges, tiszta települések” – keretében végrehajtandó környezeti fejlesztések felölelik: a hulladékgyűjtést, a települési szennyvízkezelést és az ivóvíz-minőségjavítást. További, települési környezet javítását a Közlekedés OP (környezeti terhek enyhítése, fenntartható közlekedés) és Gazdasági OP (energia-hatékony, kör-

⁷ 2006. évi L. tv. az épített környezet alakításáról és védelméről szóló 1997. évi LXXVIII. Tv. módosításáról, 27. §

nyezetbarát, akadálymentesített járműpark kialakítása, a környezetbarát járművekhez kapcsolódó innováció, K+F és gyártás) keretében megvalósuló fejlesztések támogatják. A 7 Regionális Operatív Programban (többnyire nem önálló prioritási tengelyként, hanem más prioritási tengelyek részét képezve) az alábbi környezeti fejlesztések valósulnak meg:

- A településrehabilitáció részeként: a kulturális örökség védelme, megőrzése, belterületi utak pormentesítése, települési zöld területek közösségi célú revitalizációja, új zöldterületek kialakítása, belterületi fásítás, belterületi bel- és csapadékvízrendezés, szennyvízkezelési rendszerek hálózatrekonstrukciós munkái.
- A 2000 LE alatti agglomerációk és települések szennyvízkezelése, vegyes műszaki megoldásokkal, a természetközeli szennyvíztisztítás és a szakszerű egyedi szennyvízelhelyezés kislétesítmények előnyben részesítésével az Egyedi Szennyvízkezelés Nemzeti Megvalósítási Program részeként; a települési folyékony hulladékok tengelyen történő elszállítása és kezelésének megoldása.
- A település-rehabilitáció és gazdaságfejlesztés részeként, barnamezős beruházásokhoz kapcsolódva a szennyezett területek kármentesítése.
- Ökoturisztikai fejlesztések (nemzeti parkokhoz, vízügyi igazgatóságokhoz, gyűjteményes növénykertekhez, egyéb védett területekhez kapcsolódóan).
- Lakossági energiatakarékosági intézkedések (integrált városrész-rehabilitáció keretében).
- A városrész környezeti-, gazdasági-, társadalmi megújítása, az itt megjelenő középületeket érintő energiatakarékosági tevékenységek csak elszámolható költségként jelenhetnek meg.
- Környezetbarát térségi közlekedési rendszerek kialakítása.
- Helyi természeti értékek védelme és megismertetése, fejlesztésekhez kapcsolódó környezeti szemléletformáló programok. A Zöld Pont irodák hálózatának bővítése, valamint regionális környezetinformatikai központok, környezeti adattárházak létrehozása.
- Magán vagy önkormányzati tulajdonú lakóházak, középületek azbesztmentesítése, beleértve az azbeszttartalmú szigetelések biztonságos eltávolítását, és az így keletkező hulladékok biztonságos kezelését, valamint ártalmatlanítását.
- Vizeink mennyiségi és minőségi védelme intézkedés regionális jelentőségű vízvédelmi területeken.

- Meder rehabilitáció a „jó állapot” elérése érdekében – vízpótlás, vízminőség javítása, rehabilitáció (vízfolyások- tározó építés és rekonstrukció, meder és hullámtér rehabilitáció-, tavak, holtágak, mellékágak).
- Vízvisszatartás, vízpótlás, vízvisszatáplálás a „jó állapot” elérése érdekében (a belvízzel, mint vízkészlettel való gazdálkodás fejlesztése, térségi vízvisszatartás, vízpótlás, tározás, vízrendszer rehabilitáció).
- Települési szilárd hulladék lerakók helyi szintű rekultivációja, kivéve olyan rekultivációs projektek, amelyek területe régiós határokon túlnyúlik, és értékük meghaladja a 650 millió Ft-ot. Ezek nagy részben (80%) már jóváhagyott és megvalósítás alatt álló ISPA és Kohéziós Alap projektek rekultivációs részei, illetve olyan hulladékgazdálkodási nagyprojektek rekultivációs részei, amelyeknek előkészítése előrehaladott állapotban van. Azon lerakók listáját, melyek KEOP-ban megvalósuló projektek részei, a KEOP a pályázati kiírások rögzítik. A ROP-okba csak az itt nem szereplő települések pályázhatnak.
- Dögzutak rekultivációja.
- Földmedrű települési folyékony hulladék fogadóhelyek rekultivációja⁸.

A hazai településfejlesztés gyakorlatában azonban rendszeres a „*megélhetési várostervezés*”, amely során a rövid távú gazdasági érdekek felülírják a nagyobb léptékű koncepciókat. A gazdaság a földi rendszer egyik alrendszere, mégis meghatározó erővel rendelkezik. Ezt az elmentmondást csak a fenntartható fejlődés rendszerszemléletű értékrendjével lehet feloldani (HAJNAL K. 2006B). További probléma, hogy az önkormányzatok nem rendelkeznek megfelelő szakemberekkel, értékrendjük a hagyományos fejlesztési koncepciókban gyökerezik, így az olyan fogalmak, mint pl. az életminőség, az élhető és működő város a hagyományos paradigma tartalmával jelennek meg többnyire a gyakorlatban.

7. TELEPÜLÉSFEJLESZTÉSI EGYESÜLETEK, KEZDEMÉNYEZÉSEK

Magyarországon számos egyesület, szövetség – követve az EU-s elvárásokat és nemzetközi folyamatokat – a fenntartható, illetve ezen belül a környezettudatos településfejlesztés ügye mellett határozta el magát.

⁸ www.nfu.hu/uj_magyarország_fejlesztési_terv_2

Az 1966-ban alapított Magyar Urbanisztikai Társaság a települések tervezésével, fejlesztésével, igazgatásával, irányításával foglalkozó szakemberek szakmai-társadalmi szervezete. Céljai közt található a települési környezet fejlesztésének és védelmének elősegítése is. A Települési Önkormányzatok Országos Szövetsége (TÖOSZ) önkéntes társadalmi szervezet, mely támogatja tagjait abban, hogy a települések a társadalmi újratermelésben, a létbiztonság megőrzésében betöltött és egyre növekvő szerepüknek, az általuk gyakorolt államigazgatási funkcióknak mind eredményesebben megfelelhessenek.

A Magyar Környezettudatos Építés Egyesület küldetése a környezettudatos építési megoldások és technológiai ismeretek terjesztése, ezáltal a fenntartható fejlődés irányába történő átmenet előmozdítása. A World Green Building Council elismert magyar tagszervezete, így stratégiai elveket, módszertant és gyakorlatokat hoz Magyarországra.

A 2007-ben létrejött Klímabarát Települések Szövetsége 12 településből áll, célja, amellet, hogy minél több településnek legyen saját, szakmailag megalapozott klímastratégiája, a klímaprogramok megvalósításának elősegítése, érdekképviselő klímavédelmi kérdésekben, a környezetvédelmi beruházások pénzügyi háttérének megteremtése, együttműködés a fejlesztések megvalósításáért⁹. A települések klímastratégiája többek közt tartalmazza: tömegközlekedés ésszerűsítése és népszerűsítése, régi-új útvonalak kijelölésével biztosítani a kényelmes, gyors kerékpáros és gyalogosforgalmat, a település ellátásához előnyben részesíteni a kisebb szállítási költséggel dolgozó, ezáltal környezetbarátabb helyi gazdálkodókat, szolgáltatókat, gondoskodni az épületek hőszigetelésének javításáról, az energiafelhasználás hatékonyságának növeléséről, a csomagolóanyagok mennyiségének csökkentéséről és a szelektív hulladékgyűjtés széles körű elterjesztéséről. Mivel minden településnek alkalmazkodnia kell az egyre szélsőségesebbé váló időjáráshoz, nélkülözhetetlenek a rövid és hosszú távú túlélési stratégiák, amelyek tartalmazzák a szükséges intézkedéseket árvíz, tűzvész vagy hosszan tartó szárazság esetére, illetve előírnyozzák a káros következményeket mérséklő technológiák bevezetését, például víztározó kialakítását. Az energiatermelő beruházások, helyi környezetbarát erőművek pedig a hosszú távú célok közt szerepelnek¹⁰.

E szövetségek mellett mozgalmak sora támogatja a települések környezeti állapotának javítását, magában foglalva az ott élők egészségének és az életminőség javítását szolgáló törekvéseket.

⁹ www.klimabarat.hu

¹⁰ www.tudatosvasarlo.hu

Az Európai Vidékfejlesztési és Falumegújítási Munkaközösség, mint mozgalom fő céljai többek közt az ökológiai szempontokat figyelembe vevő gazdaságfejlesztés és munkahelyteremtés; a falu és a táj kapcsolatának megőrzése, valamint a történeti épületállomány védelme, az új épületek környezetbe illesztése és hagyományörző módon történő megépítése.

Az „*Európai Falumegújítási Díj*” pályázati kiírás követelményein alapul a „*Magyarországi Falumegújítási Díj*”, melyet az Európai Falumegújítási és Vidékfejlesztési Munkaközösség írt ki. A verseny célja a legkiválóbb és példamutató kezdeményezések, tevékenységek bemutatásán keresztül a fenntartható fejlődésen alapuló, a jövő kihívásainak megfelelni képes vidéki térségek kialakítása. 2009-ben harmadik alkalommal meghirdetett pályázat során azokat a falvakat és vidéki közösségeket díjazták, ahol a fő célok megvalósításához megújuló, helyi energiaforrásokat is használnak, illetve autonóm energetikai vagy egyéb ellátórendszerek kialakítása történik meg¹¹.

A Virágos Magyarországért mozgalom azért jött létre, hogy kulturált, környezetbarát, vendégváró országgép kialakítását elősegítse. Konkrét céljai: a településkép esztétikus megjelenítése, új zöldfelületek, parkok, fasorok létesítése, kulturált, egészséges környezet kialakítása, közterek, utcák, épületek, intézmények virágosítása, növénykiültetések a lakosság bevonásával, részvételével, továbbá a település műemlékeinek, épületeinek, turisztikai és kulturális értékeinek megőrzése, fejlesztése és a gyomnövények irtása, környezetvédelem és környezetgazdálkodás az ökológiai követelményeire tekintettel. A résztvevők – települések önkormányzata, lakossága, civil szervezetei, intézményei, vállalkozásai – szépítő munkájukkal javítják településük, országunk jó hírét, az ott élők életminőségét, elősegítik a kultúra, a turizmus, az EU kapcsolatok fejlődését, a közízlés, az igényes lakókörnyezet kialakítását, a közös értékek védelmét, növelését.

Az Európai Virágos Városok és Falvak versenye Európa legnagyobb múltra visszatekintő versenye 12 ország részvételével. Alapelve a fenntartható fejlődés, a természetes táj megőrzése, a racionális vízgazdálkodás, a korszerű hulladékfeldolgozás, az épített és természeti örökség megőrzése, gyarapítása, de legfőképp olyan kulturált, virágokkal, zöld növényekkel díszített tiszta környezete megteremtése, amely a települést az eljövendő generációk számára is széppé és élhetővé teszi. Magyarország a közép-kelet-európai térségből 1990-ben elsőként kapcsolódott az európai versenybe, sokáig az egyetlen országgént e térségből, sőt 2004-2006 között Magyarország töltötte be az európai szervezet elnöki tisztét. Az elmúlt több mint másfél évtizedben a magyar települések öt arany (Siófok, Géderlak, Kaposvár, Nagyatád, Eger), tizenhárom ezüst, tíz bronz Európa-díjat nyertek.

¹¹ www.fvm.hu, www.bm.hu

1996-ban a versenyben részt vevő országok létrehozták az Európai Virágosítási és Tájépítészeti Társaságot, Magyarország az alapító tagok között volt¹².

8. ÖKOFALVAK, MINT A KÖRNYEZETTUDATOS TELEPÜLÉSFEJLESZTÉS VÉGSŐ ÁLLOMÁSAI

A környezettudatos településfejlesztés gyakorlatában kiemelkedő helyen állnak az ökofalvak. Az ökofalu mozgalom az 1990-es évek elején kezdett kibontakozni Magyarországon. Az ökofalvak célja egy-egy jól működő emberi közösség létrehozása, mintegy alternatívát nyújtva az elidegenedett fogyasztói társadalommal szemben. Az ökofalvak kisléptékű, közösségközpontú, a természettel harmonikusabb életmódot folytatnak, ma már hét helyszínen kísérleteznek ezzel, hogy harmóniában éljenek a természettel.

Az ökofalu mozgalom az 1990-es években kezdett el kibontakozni Magyarországon. Ma már 7 településen élnek a környezetükkel egyre nagyobb harmóniában (Agostyán, Galgahévíz, Gömörszőlős, Gyűrűfű, Máriahalom, Somogyvámos, Visnyeszéplak).

Az ökofalu mozgalom a környezettudatos településfejlesztés egyik legjobban koncentrált formája. Egy ideális ökofalu házai természetes anyagokból – vályogból, szalmából – épülnek, lakói vegyszermentes biogazdálkodást folytatnak, komposzt-WC-t használnak, a felhasznált áramot nap-és szélenergiával állítják elő, a vizet napkollektorral melegítik, a szennyvizet pedig környezetkímélő gyökérszívó szennyvíztisztítással kezelik. Ezek a közösségek azonban mind más és más céllal alakították ki természetközeli életüket. Közös jellemzőjük, hogy megpróbálnak egy élhetőbb alternatívát nyújtani azoknak, akik belefáradtak a fogyasztói társadalom természettől egyre távolodó, pénzcentrikus életébe. Alulról jövő kezdeményezésekről van szó, ahol néhány család és barát összefogásából egy országos szinten elterjedt mozgalom lett. Természetesen más országban is találunk hasonló településeket, Európában száznál is több ilyen tartanak számon.

A Dél-Dunántúlon több ökofalu is működik. Bár nem tarja magát annak, de a Somogyvámoshoz tartozó Krisna-völgy közösségét mégis említenünk kell. A völgyben lakó mintegy százötven fős közösség egyik legfőbb törekvése az önfenntartó és egyben fenntartható életmód megvalósítása. Ennek fontos része a környezettudatos, azaz ökológikus élelmiszer-termelés és ház-

¹² www.viragosmagyarorszag.hu

tartásvezetés. Ennek megfelelően saját maguknak teremtenek meg mindent, amire csak lehetőségük nyílik. Az itteni öko-közösség az ökológikus gondolkodást összekapcsolja a védikus tanításokkal, egyfajta eszmerendszerrel kiegészítve azt.

A Dél-Zselic gyönyörű lankái között, természetvédelmi területen fekszik hazánk egyik első ökológiai faluja, Gyűrűfű. A hajdan virágzó kis falu az 1970-es évekre elnéptelenedett. Az utolsó lakos 1970. novemberében hagyta el a falut.¹³ Az 1990-es évek elején néhány család telepedett le itt, akik megalapozták a mai Gyűrűfű környezettudatos életét. Ma hét család él a településen, szoros kapcsolatban a természettel. Igyekeznek ötvözni a hagyományos és a modern életformát, s tőlük telhetően takarékosan, környezettudatosan élnek. Ez a közösség annyiban különbözik a többi ökofalutól, hogy az itt élők közül sokan bejárnak a környező nagyobb településekre dolgozni, vagyis nincs meg az a fajta elzártság a világtól, mint például Visnyeszéplak esetében.

Visnyeszéplakot, mely Kaposvártól délre, a Zselicben helyezkedik el, joggal nevezhetjük ökofalunak, zöld településnek. Az itt lakók az ökológiai takarékoság elve alapján élnek, gazdálkodnak. Egy önfenntartó, keresztény hagyományokra épülő egészséges közösséget szeretnének létrehozni. A helyiek szerint az öko jelző ma már eladható árucikké vált, ezért ők inkább azt vallják, hogy szeretnének megmaradni tisztán és egyszerűen falunak.¹⁴ Ők a világtól való elzártságot, a környező településektől való teljes függetlenséget választották. Még betonozott út sem vezet a faluba. Ennek ellenére minden feltételt megteremtettek a teljes élethez.

Magyarországon több ilyen kezdeményezés is születőben van, azonos céllal, más-más eszközöket használva a települések ökotudatos fejlesztése érdekében. Ezeket a technológiákat a többi magyar település is sikeresen alkalmazhatná településük fejlesztésének megvalósításában. Ehhez azonban szélesebb körben ismertetni kell a módszerek lényegét és hasznosságát, hogy önálló kezdeményezésre élhetőbbé tudják tenni saját településüket.

Világszerte egyre több „ökotrendet” figyelhetünk meg. Mindegyik a településfejlesztés egy külön vállfaját képviseli a környezettudatosság figyelembe vétele mellett. Az első ilyen trend a specializálódás. Egy-egy ökofalu komoly turisztikai célpont és egyben komoly bevételi forrás lehet, ezért egyre több különböző profilú település épül világszerte. Oktatási és technológiai bemutatóközpontként működik például a skóciai Findhorn, a walesi Centre for Alternative Technology vagy az amerikai Earthlands. A fenntartható mezőgazdaságra épül az ausztráliai Crystal Waters, a bolíviai Cochabamba, vagy a braziliai Barus. Sri Lankán és Szenegálban pedig ökofalu-hálózatok jöttek létre.

¹³ www.gyurufu.hu

¹⁴ www.greenenergy.hu/anyagok/htm/fenntarthato_t/Visnyeszéplak/visnye_okofalu.htm

Európában a vidéken elhelyezkedő ökofalvak három kategóriába sorolhatók: kihalt falvak átalakítása (Spanyolország, Franciaország, Olaszország); elnéptelenedő aprófalvak újjáélesztése (Közép-Európa több országában, köztük Magyarországon is); vadonutú ökofalvak létrehozása olyan területen, ahol korábban nem volt település (Németország).

Ökovárosok is léteznek már, mint például az indiai Auroville és az ausztráliai Nimbin, Los Angelesben pedig egy teljes városrészt változtattak ökövé. Ezek hatékonyságát sokan kétségbe vonják, mert több száz háztartás már nem tud olyan környezettudatosan együttműködni, olyan élő közösséget kialakítani, mint egy falu (ANDA Zs.–CSEKE H. 2008).

9. ÖSSZEFOGLALÁS

A környezettudatos településfejlesztés olyan, a településre kiterjedő tervezési és megvalósítási tevékenység, amely a természetes és épített környezetének védelmét szolgálja, valamint a lakosság életminőségének javítását. Ezt a tevékenységet jogszabályok foglalják keretbe, mely jogszabályok a települések kötelezettségein keresztül irányítják e célkitűzést, illetve a hazai fejlesztési dokumentumok a finanszírozásra kerülő feladatokat határozzák meg. Ezenkívül ajánlásokat fogalmaznak meg azon nemzetközi és uniós dokumentumok, amelyek többnyire környezeti kérdéseket tárgyaló konferenciák, találkozók által megfogalmazott igényeket teszik közzé: az életminőség javítását, környezeti elemeket megőrző, fejlesztő tevékenységek alkalmazását. A kötelező településfejlesztési feladatokon túl számos felelősen gondolkodó helyi közösség olyan kezdeményezéseket indított, illetve ilyen jellegű kezdeményezésekhez csatlakozott, amelyek környezetük javítása érdekében példaértékű tevékenységet folytatnak. A környezettudatos településfejlesztés, mint a természettel harmóniára törekvő tevékenység pedig végső soron az ökofalvakban teljeseedik ki.

IRODALOM

- ANDA ZS. – CSEKE H. (2008): Ökofalujárás. Figyelő 38. sz.
- FUTÓ P. – SZESZLER ZS. (2003): A településfejlesztési koncepció elkészítésének módszerei az EU-ban és Magyarországon. www.terport.hu, 58 p.
- HAJNAL K. (2006A): A fenntartható fejlődés elméleti kérdései és alkalmazása a településfejlesztésben. PhD értekezés. PTE TTK, Pécs, 190 p.
- HAJNAL K. (2006B): Vizsgálatok a magyarországi városhálózat 1949-2001 közötti népességváltásáról. Földrajzi értesítő, LV. Évf. 1-2. f. pp. 65-86.
- ONGJERTH R. (2002): Települési tervezés, útmutató a településfejlesztési program készítéséhez. BM Településfejlesztési Iroda, BM Kiadó, Budapest, 50 p.
- SZÁNTÓ K. – F. HOLÉNYI M. (1995): Ökológikus településfejlesztés. Oktatási segédanyag. Ybl Miklós Műszaki Főiskola, Budapest. 73 p.
- WILHELM Z. (2008): Adatok az indiai urbanizáció folyamatának vizsgálatához. In: Modern Geográfia 2008/2. szám, pp. 1-57. URL: http://www.moderngeografia.hu/tanulmanyok/tarsadalomfoldrajz_altalaban/wilhelm_zoltan_2008_2.pdf (2011. 05. 10.)
- A KÖRNYEZETÜGY KÖZÉPTÁVÚ STRATÉGIÁJA. Vitaanyag. Környezetvédelmi és Vízügyi Minisztérium, 2008.01.18. 67 p. URL: http://www.kvvm.hu/cimg/documents/KVVM_STR_cimlapos.pdf (2011. 05. 10.)
- A VÁROSI KÖRNYEZETRE VONATKOZÓ TEMATIKUS STRATÉGIA - Az Európai Parlament állásfoglalása a városi környezetre vonatkozó tematikus stratégiáról (2006/2061(INI) URL: <http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?pubRef=-//EP//TEXT+TA+P6-TA-2006-0367+0+DOC+XML+V0//HU> (2010. 10. 15.)
- COGNATIVE ÉS A WWF MAGYARORSZÁG Ökobarométer c. reprezentatív felmérése a 15 évesnél idősebb magyar lakosság körében, 2004. április. URL: <http://www.cognitive.hu/documents/sajto20040608.pdf> (2011. 05. 10.)
- LIPCSEI CHARTA a fenntartható európai városokról URL: <http://www.eukn.org/binaries/eukn/eukn/policy/2007/8/leipzig-charta-adr-hu.pdf> (2010. 10. 15.)
- ÚMFT: Az Új Magyarország Fejlesztési Terv. URL: http://www.nfu.hu/uj_magyarorszag_fejlesztési_terv_2 (2010. 10. 10.)
- <http://ujszechenyiterv.gov.hu/> (2011. 05. 10.)

Darányi Viktória – Dr. Gálosi-Kovács Bernadett:
A környezettudatos településfejlesztés, mint az élhetőbb települési környezet megteremtésének eszköze
Modern Geográfia, 2011. 3. szám.
http://www.moderngeografia.hu/tanulmányok/teruletfejlesztés/darányi_viktoria_galosi-kovacs_bernadett_2011_3.pdf

<http://www.klimabarát.hu> (2011. 05. 10.)

<http://www.tudatosvasarló.hu> (2011. 05. 10.)

<http://www.fvm.hu> (2010. 10. 10.)

<http://www.bm.hu> (2010. 05. 05.)

<http://www.viragosmagyarország.hu> (2011. 05. 10.)

<http://www.gyurufu.hu> (2011.05.10.)

http://www.greenenergy.hu/anyagok/htm/fenntartható_t/Visnyeszeplak/visnye_okofalu.htm
(2010.05.10.)